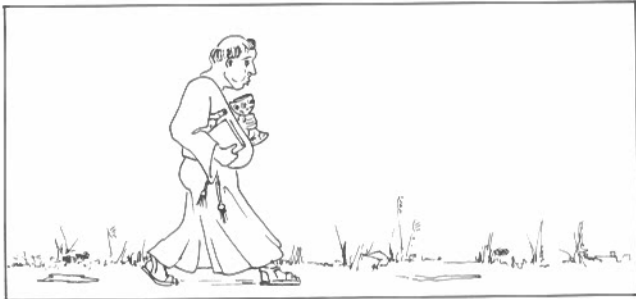

De grenskerk aan de Booldersdijk

door
Alfons Bruekers

"Chemin de Nederweert à Bois-le-Duc" (Weg van Nederweert naar 's Hertogenbosch); zo werd in vroeger eeuwen op kaarten soms de weg aangeduid die wij nu nog kennen als de Booldersdijk. Een oude noord-zuidverbinding die ons dorp verbond met de Meierij, dwars door de Groote Heide (die toen inderdaad nog groot was), de moerassen van de Vloed en het beekdal van de Kievitsloop. Vlak bij het voormalige Kievitsven verlaat de Booldersdijk het grondgebied van Limburg.

U kent dat punt allemaal, want menige weggebruiker heeft zich hier geërgerd aan de onoverzichtelijke S-bocht achter de boerderij van Harrie van Tulden. Vanaf die plaats, de Somerse Hut genaamd, bevinden we ons in de gemeente Someren en heet de weg in een keer Kerkendijk. Een vreemde naam, zo zult U wellicht denken want een kerk is hier in geen velden of wegen te bekennen. Dat klopt ook, maar zo'n driehonderd jaar geleden was dat wel even anders. Toen stond daar wel degelijk een kerk(je). Om te begrijpen hoe dat precies zat, nemen we eerst een kleine duik in de vaderlandse geschiedenis.

Staats en Spaans

In 1629, ten tijde van de Tachtigjarige Oorlog dus, werd de stad Den Bosch belegerd en ingenomen door de stendwinger Frederik Hendrik. Vanaf dat moment betwistten de Staten van Holland enerzijds en onze Spaanse overheersers anderzijds elkaar de zeggenschap over een groot deel van wat wij nu de provincie

De S-bocht in de Booldersdijk op de grens van twee provincies : links Noord-Brabant en rechts Limburg.

Noord-Brabant noemen. Bij de Vrede van Munster in 1648 werd dat gebied (met o.a. Someren, Maarheeze en Asten) toegewezen aan de Staten van Holland. Weert en Nederweert daarentegen bleven onder Spaans gezag staan en werden zodoende dus grensplaatsen.

Werden bij ons de protestanten vervolgd en was alleen de uitoefening van de katholieke godsdienst toegestaan, net over de grens was de situatie juist omgekeerd. Daar was sinds mei 1649 het plakkaat van de Staten van Holland van kracht geworden volgens hetwelk alle kerken en kloosters aan de katholieken werden ontnomen en hen de uitoefening van hun geloof werd verboden. De pastoors en kosters moesten het veld ruimen voor gereformeerde predikanten en schoolmeesters. Toch bleven in de Staatse gebieden velen katholiek en zij zochten daarom - letterlijk en figuurlijk - naar andere wegen om toch hun geloof uit te kunnen oefenen.

Kievitsven

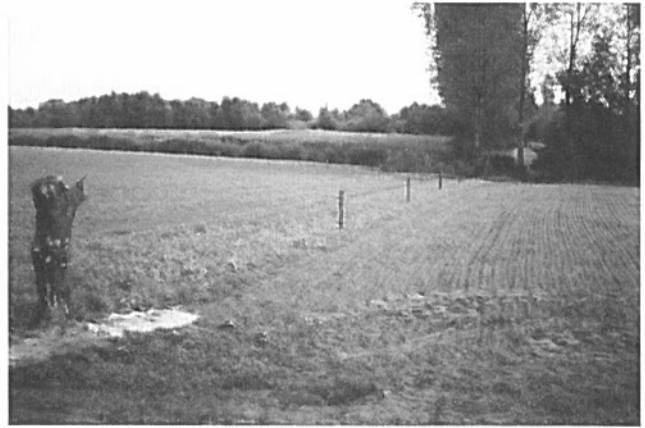
De paters Minderbroeders van de Biest in Weert waren het, die voor dit probleem een simpele oplossing bedachten. Zij riepen op pinksteren van het jaar 1649 de

katholieken van Someren, Asten, Lierop, Mierlo, Heeze, Leende, Geldrop, Sterksel en Maarheeze op om naar Nederweert te komen, langs de Booldersdijk.

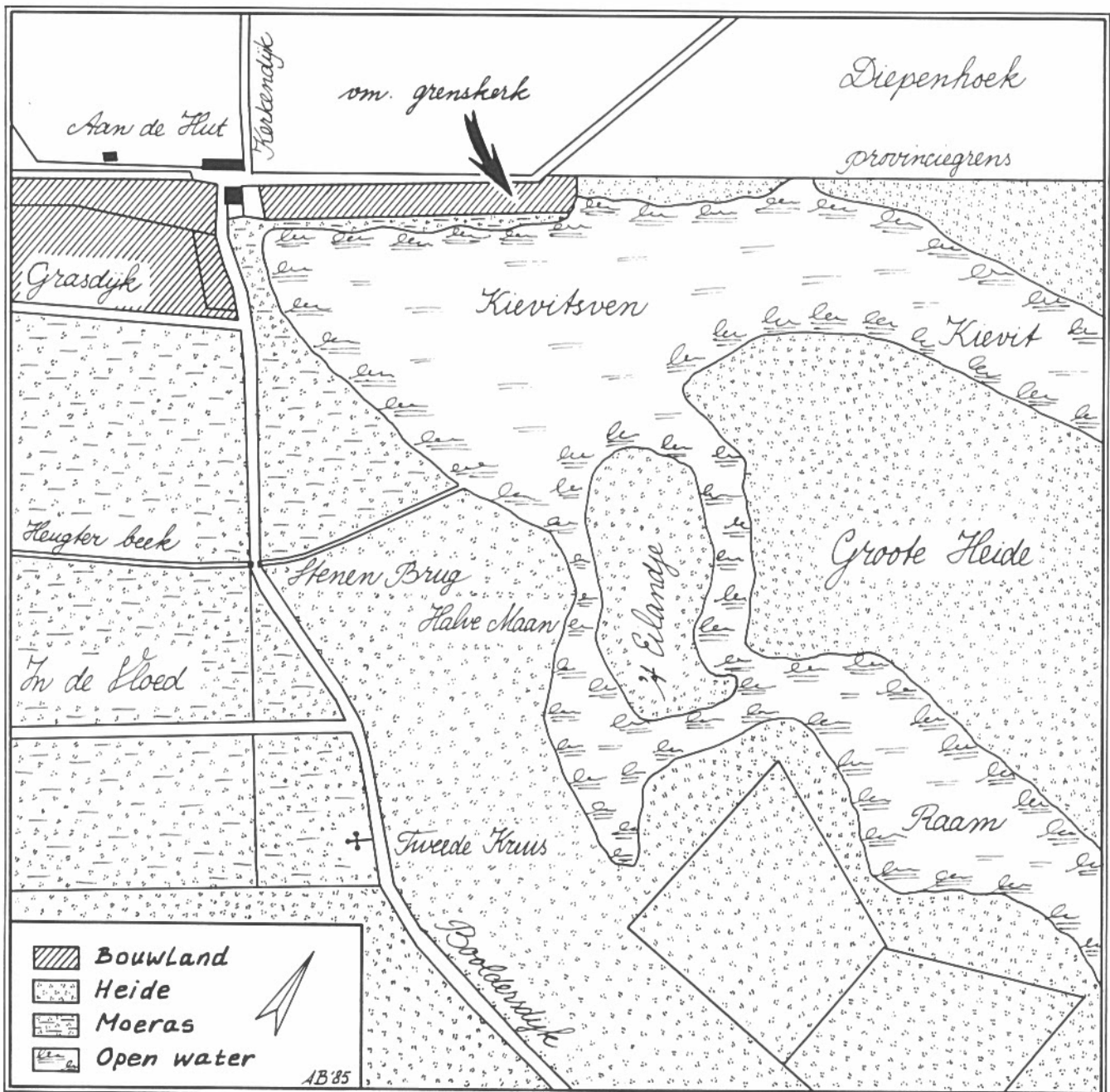
Op de hoge zandrug langs de oever van het Kievitsven zouden ze zich dan slechts enkele meters buiten het Staatse gebied bevinden zodat het verbod op de uitoefening van de katholieke eredienst niet op hun van toepassing zou zijn.

Het initiatief van de paters sloeg zo goed aan, dat vanaf die datum op elke zon- en feestdag daar op de noordelijke oever van het ven geprekeet werd en de mis werd opgedragen. Aanvankelijk gebeurde dat onder de blote hemel, maar al gauw werd een soort afdak aangebracht.

In de aantekeningen van de paters lezen we dat vaak duizend en soms wel bijna tweeduizend gelovigen op deze plaats aan de Booldersdijk bijeenkwamen. Zij gin-

Hier, op de noordoever van het Kievitsven, moet de grenskerk gestaan hebben.

Even ten noorden van het Kievitsven en nog juist op Limburgs grondgebied, bevond zich de voormalige grenskerk.

gen daar naartoe via allerlei bos- en heidepaadjes. Ook het weggetje dat de paters van Weert gebruikten om de plek van de openluchtmissen te bereiken, bestaat nog steeds. Het heet - heel toepasselijk - Munnikenpad en loopt vanaf de St. Sebastiaanskapel op Laar bijna lijnrecht naar het noorden, om even ten zuiden van het huis van Ed. de Leyer op de Booldersdijk uit te komen. Vanaf daar is het niet ver meer naar de bewuste plek.¹⁾

Moederkerk

Bijna twee jaar heeft deze situatie voortgeduurd. Toen werd door de katholieken van Heeze, Leende, Geldrop, Tongelre en Nuenen een bedehuisje gebouwd in het Weeterbosch bij de Grashut, eveneens vlak over de grens en op Spaanse territorium. U moet er maar eens gaan kijken, want de grondvesten van het kapelletje dat daar werd gebouwd zijn na de oorlog teruggevonden en gerestaureerd.

Ook de kerkgangers van Deurne bleven al spoedig weg bij het Kievitsven; zij bouwden een eigen kapel bij de Crayenhut in Venray zodat ze niet meer zo ver hoefden te gaan.

De kerkplaats van Nederweert fungeerde dus als een soort moederkerk van de grenskerken in Weert en Venray. Die afscheidingen betekenden geenszins het einde van de geloofsoefeningen bij het Kievitsven. Integendeel, Gravin Magdalena van Egmont, prinses van Chimay en Vrouwe van Weert en Nederweert, gaf vanuit haar burcht in Weert op 16 oktober 1651 zelfs toestemming om naast het Kievitsven een kerkje te bouwen, alsmede een woonhuis voor de pastoor en voor een koster.²⁾

Zij stelde wel als voorwaarden dat die gebouwen niet mochten worden verkocht en evenmin gebruikt als logement of voor andere wereldse doeleinden. De stichting werd betaald door de verkoop van 18 bunder grond uit de bezittingen van de gravin. Als tegenprestatie verlangde zij behalve een jaarlijkse som geld ook dat de pastoor na afloop van de mis zijn gelovigen zou aansporen om een Onze Vader en een Ave Maria te bidden voor de "prosperity" van de gravin en haar nakomelingen.³⁾

Het waren voornamelijk de inwoners van Someren en Asten die in dit kerkgebouwtje ter kerke bleven komen en nu weet U dus ook waarom de weg die zij daarvoor aflegden hedentendage nog steeds Kerkendijk heet.

Appels

Er zijn aanwijzingen dat de heilige mis bij het Kievitsven niet alleen door katholieken uit het Staatse gebied maar ook door Nederweertenaars werd bijgewoond. Zo lezen we bijvoorbeeld dat op Palmzondag van het jaar 1655 een mis werd opgedragen in de "kercke op den Bolder Dyck", waarbij zich ook de schout van Nederweert (Michiel Beys) onder de kerkgangers bevond. Toen op een gegeven moment de pastoor de Passie preekte, werd de dienst wreed verstoord. Een Nederweertenaar, Lem Horicx genaamd, en zoon van de gemeentesecretaris, was met een kar de Booldersdijk af-

... en begon op zijn dooie gemak appels te verkopen aan het toestroomde kerkvolk.

Het grafkruis van Lem Horicx († 1692) op het oude kerkhof van de St. Lambertusparochie van Nederweert. In 1655 verstoorde hij de H. Mis in de grenskerk aan de Booldersdijk.

gereden naar het kerkje en begon op zijn dooie gemak appels te verkopen aan het toegestroomde kerkvolk. Dat was op zich natuurlijk niet slecht bekeken en hij zou dan ook goede zaken hebben gedaan wanneer de pas-toor niet aan de schout had opgedragen om de godslasteraar in te rekenen.

Lem Horicx werd voor het gerecht gedaagd. Zijn straf was niet zwaar maar wel erg vernederend : op een zondag moest hij gekleed in een linnen gewaad en met een brandende kaars in de handen de Hoogmis bijwonen in de parochiekerk, als waarschuwing en voorbeeld voor andere godslasteraars.⁴⁾ Zo werd het commerciële talent van Lem meteen de grond ingeboord. (Overigens, als de naam Lem Horicx U bekend in de oren klinkt dan is dat terecht, want op het kerkhof van de Lambertuskerk in Nederweert kunt U heden ten dage nog altijd zijn uit 1692 daterende grafkruis bewonderen. Iets dergelijks geldt ook voor de andere hoofdrolspeler uit dit verhaal : schout Michiel Beys. Diens grafzerk uit 1669 bevindt zich in dezelfde kerk, dicht bij de devotiekapel).

Het kerken bij de Booldersdijk heeft 23 jaar geduurd, tot in 1672 toen de Fransen onze streken binnenvielen.

Pugna Pro Patria

Vlak bij de plaats waar de grenskerk lag, op het punt waar de Booldersdijk de huidige provinciegrens kruist, stond in vroeger jaren een kolossale stenen grenspaal. Die ongeveer drie meter hoge arduinstenen paal was daar omstreeks 1662 geplaatst door de "Admiraliteit van de Maze", de belastingdienst van de Staten-Generaal. Langs alle belangrijke grenswegen tussen de

De oude grenspaal van de Booldersdijk, op zijn huidige standplaats in Someren.

Republiek en de Spaanse Nederlanden verrezen deze palen. De kommiezen van de Admiraliteit hadden dragonders (ruiters) in dienst die bij deze palen als douaniers fungeerden : zij hieven in- en uitvoerrechten op alle passerende goederen.

Deze situatie heeft voortgeduurd tot in de Franse Tijd, toen de inlijving van Brabant bij de Franse Republiek de aanwezigheid van een douanekantoor aan de Booldersdijk overbodig maakte.⁵⁾

De grenspaal, met daarop het wapenschild van de Admiraliteit van de Maze te Rotterdam (twee gekruiste ankers bedekt door een schild met klimmende leeuw en kroon, en daarnaast drie P's : "Pugna Pro Patria", (vecht voor het vaderland), heeft nog lange tijd gestaan aan de Somerse Hut. In 1899 werd de paal door de gemeente Someren verwijderd en bij het raadhuis van die plaats neergezet, ter herinnering aan het kroningsfeest van koningin Wilhelmina in 1898.⁶⁾

Schamele verwijzing

Niet alleen de grenspaal is verdwenen; ook van de voormalige grenskerk is niets meer te bespeuren. Maar als U nog eens in de buurt van de Somerse Hut komt, dan moet U maar eens een praatje maken met Harrie van Tulden. Hij wijst U dan tot op de meter nauwkeurig de plek achter zijn huis waar tot voor enkele jaren geleden een eeuwenoude eik stond. Daar was het, waar volgens de overlevering het kerkje gestaan moet hebben.⁷⁾

Alleen een straatnaambordje herinnert nog aan de oude situatie.

Weinig is er overgebleven dat nog herinnert aan die 23 jaar woelige kerkgeschiedenis. Voor het zien van de grenspaal moet U naar Someren en alleen het straatnaambordje Kerkendijk is de laatste schamele verwijzing naar wat zich hier drie eeuwen geleden heeft afgespeeld.

Noten

- 1) Heyer, M., "Schuilkerken in het Weerter Bos", in : *De Maasgouw* 70 (1951) p.45-47. De gegevens in dit artikel moeten met enige voorzichtigheid gehanteerd worden.
- 2) de Jong, D., "Nog eens kerken in het Weerter Bos", in : *De Maasgouw* 70 (1951) p.61-63.
- 3) Gemeente-archief Weert, Oud-archief inv.nr. 60, Ordonnantie van Magdalena van Egmont d.d. 16 oktober 1651.
- 4) Rijksarchief in Limburg, Archief Schepenbank Nederweert, inv.nr. 62. Jaargang van 27 januari 1656.
- 5) Jaspers, H., "Douanepalen van de Admiraliteit van de Maze te Budel", in : *Aa-kroniek* (3) nr. 4 (1984) p.88-93.
- 6) Cunen, J., "Heugten", in : *Taxandria, Tijdschrift voor Noordbrabantsche geschiedenis en volkskunde* 45 (1938) p.35.
- 7) Mededelingen Harrie van Tulden, 2 oktober 1983.